

PERSONALITATE ȘI ACȚIUNE SOCIALĂ

EMIL POP*

Abstract: *The paper discusses the relationship between personality and social action; a personality is considered a social actor undergoing a process of permanent formation, of self-affirmation as individual, actively involved in the social progress through personal or group activities. Similarly to the Universe, characterized by movement, a personality manifests its own nature through systematic activity, i.e. through social activity, within a specific social system.*

We take into consideration three types of fundamental attitudes a personality may adopt in connection with a social system, attitudes involving: a) the recognition and promotion of a specific social system, thus contributing to the social harmony; b) a certain “activism” enabling the personality to accelerate the pace of trends in one’s social system, generating its slow inner transformation through a so-called “velvet revolution”; c) the attitude of a personality less capable to self-integrate into the system, who becomes critical and even radical and revolutionary. The present study outlines the manifestation of the three types of fundamental attitudes a personality may adopt in connection with the social system from Romania during the totalitarian communist era as well as in the transition and post-transition period.

Keywords: *personality, social action, social system, transition, Romania*

Acțiunea socială înseamnă, prin esență, acțiune umană. Idei despre acțiunea socială întâlnim încă din antichitate, la Platon (în Charmide și în Gorgias), Aristotel (în Categoriile, Metafizica), idei reluate în epoca Renașterii. Dezbaterile filosofice despre acțiunea umană continuă în epoca modernă prin abordări teoretice complexe la Kant, Hegel, Marx, ș.a.

Problematika acțiunii sociale a preocupat, de la început, sociologia care și-a asumat-o ca obiect de studiu. Încă de la Durkheim „faptul social”

* Conf. universitar, Universitatea Creștină Dimitrie Cantemir, Facultatea de Drept Cluj-Napoca.

înglobează și acțiunea socială, interacțiunea dintre indivizi ca relație în cadrul structurilor sociale. Aproape nici un sociolog nu a putut ocoli problematica acțiunii sociale. Max Weber însuși considera ca obiect și suport de studiu acțiunea umană.

Acțiunea individuală sau colectivă se desfășoară într-un anumit cadru de referință – structuri, sisteme sociale. De aceea, poate, acțiunea și structura sunt considerate puncte alternative sau concomitente de plecare în cercetarea sociologică. „Cele două concepte, afirmă A. Mișu, structura socială și sistemul social, oglindind o realitate socială derivată din acțiunea socială și foarte asemănătoare prin conținutul lor, sunt inseparabile, iar granițele dintre ele greu de trasat.”¹ În consecință, același autor admite că, „în încercarea de definire acțiunii sociale „, putem spune că ea este o legătură mutuală și semnificativă între comportarea unui individ (Ego) și comportarea altuia sau altora (Alteres). Această legătură tutelată de o situație specifică, are drept consecință anumite rezultate decisiv sociale. Ele se cristalizează în standardizări și recurențe sociale care, în ultimă instanță, generează structuri sociale și sisteme sociale”².

În cadrul studiului nostru, fără a ignora alte definiții ale acțiunii sociale, am adoptat-o pe cea care „Desemnează orice activitate umană semnificativă față de o componentă structurală a societății, în sensul că este determinată sau determină locul, rolul sau funcția respectivei componente în structura și funcționalitatea ansamblului vieții sociale”³.

Orice acțiune socială implică un actor sau agent social, adică un individ sau o colectivitate de indivizi. Actorul social se formează, se manifestă și se afirmă ca personalitate prin acțiunea socială. Chiar în cazul desfășurării unei acțiuni de către un agent social concretizarea și finalizarea socială se manifestă prin activitatea indivizilor, a personalităților. Acțiunea socială poartă amprenta indivizilor chiar în cazul agenților sociali, unde participarea primilor poate fi difuză sau mai puțin evidentă. „O calitate definitorie a acțiunii este că, spre deosebire de comportament, are un sens subiectiv pentru actorul social”⁴.

În opinia noastră, „subiectivismul” actorului social se poate

¹ Achim Mișu, *Sociologie*, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2008, p. 258.

² Ibidem

³ *Dicționar de sociologie*, (Coordonatori: Cătălin Zamfir, Lazăr Vlăsceanu), Editura Babel, București, 1993, p.16.

⁴ *Oxford. Dicționar de sociologie*. Editat de Gordon Marshall, Editura Univers Enciclopedic, București, 2003, p.621.

manifesta mai ales prin contribuția creativă, personală, a indivizilor care își afirmă personalitatea într-un domeniu sau mai multe ale vieții sociale, în dezvoltarea societății.

Așa cum Universului îi este proprie mișcarea, personalitatea își realizează propria natură prin activitate sistematică, adică prin *acțiune socială*. Nu face obiectul acestei lucrări o teorie generală a acțiunii sociale și nici o analiză detaliată a conceptului acestuia.

Desigur, de la Talcott Parsons încoace, sociologia concepe acțiunea socială ca mod de existență a sistemului social, de evoluție și transformare a acestuia; fiecare acțiune fiind determinată de sistem, direct sau indirect, indiferent dacă subiectul acțiunii este conștient de aceasta.

În cele ce urmează, vom schița numai relația intrinsecă dintre personalitatea umană și acțiunea socială, cu referire la realități din România în perioada de tranziție și post-tranziție, după decembrie 1989. Această relație, ar trebui studiată sub mai multe aspecte, întrucât nu avem cum elabora un discurs obiectiv asupra personalității decât privind-o ca subiect a acțiunii sociale și ca o forță, creându-și drum prin stoparea sau propulsarea acțiunilor sociale ale altora.

Realizarea naturii energetice a personalității, considerarea ei ca un nucleu al câmpului energetic-social-general, condiție ontologică a ei pusă în lumină de C. Rădulescu-Motru - presupune desfășurarea ei acțională.

În cele ce urmează, vom contura doar acele aspecte generale ale raportului personalitate – acțiune care presupun luarea în considerare a determinațiilor dintre sistemul social, pe de o parte, și natura și itinerariul acțiunii dezvoltate, pe de altă parte. De asemenea, avem în vedere gradul de conștientizare a persoanei în cazul acțiunii în procesul de creare și definiere a scopului și importanței culturii, a fundamentului cultural în orientarea socială, continuitatea și intensitatea acțiunii dezvoltate.

Sistemul social este nu numai un cadru general în care se dezvoltă acțiunea personalității, ci este chiar sursa energetică de alimentare a acțiunii, sistemul de referință în raport cu care se determină conținutul, itinerariul și scopul acțiunii, și chiar temeiul care preseză permanent conștientizarea de sine și de lume a personalității. În ceea ce privește conceptul de personalitate, studiul nostru vizează un sens larg, acela construit pe axioma, devenită normă socială, că *orice individ poate să devină personalitate și că atât el, cât și societatea, trebuie să facă totul pentru aceasta*. Într-o asemenea viziune, oricine poate fi personalitate în măsura în care *luptă* să devină personalitate, adică în măsura în care își realizează "vocația" sa de om, dat fiind că este evident că ține de esența omului să gândească, să acționeze și să creeze. Societatea ne apare, astfel,

ca un sistem foarte dinamic, cu un număr indefinit de mare de personalități în curs de formare și afirmare.

Dacă obiectul imediat al acțiunii unui subiect poate fi oricare (de pildă, satisfacerea unor poftes sau a unor interese egoiste imediate) obiectul imediat și termenul final de aplicare al acțiunii este sistemul social. De aceea, în sens larg *acțiunea* este modul de raportare a personalității în sens dinamic la sistemul social sau, în alți termeni, modul de adecvare sau de inadecvare a personalității la lume, ceea ce echivalează cu realizarea de sine a propriei naturi.

În consecință, credem că trebuie luate în considerare trei atitudini fundamentale ale personalității în acțiune față de sistemul social:

a) recunoaște valorile, normele și tendințele sistemului social și se integrează conformist acestuia, contribuind astfel, la un echilibru și o stabilitate socială înclinând chiar, să producă o imutabilitate a societății, o stagnare generală;

b) persoana care-și asimilează valorile normale și tendințele sistemului, le cunoaște în profunzime și se integrează plină de activism în sistem, stimulând evoluțiile, accelerând ușor ritmurile tendințelor acesteia, determinând o transformare lentă, organică, din interior a sistemului – asemenea personalități pline de activism demarează reforma de sine a sistemului, un fel de "revoluție de catifea";

c) personalitatea care are o atitudine critică, radicală, față de valorile, normele, tradițiile și tendințele sistemului; personalitate incapabilă să se integreze în sistem sau capabilă doar aparent, disimulat sau formal să se integreze în aceasta; o asemenea personalitate este creatoare și revoluționară (aici creația însemnând și impulsivitatea noului și distrugerea); avem atât creație istorică, introducerea unei noi table de valori cât și distrugerea unui curs firesc al istoriei, a unui sistem social deplin constituit, fie el bun sau rău.

Cele trei tipuri de atitudine fundamentală a personalității față de sistem le putem constata în existența și acțiunea lor socială în România, atât în perioada existenței sistemului totalitar comunist, cât și în cea a tranziției și post-tranziției.

De altfel, însăși natura și succesul tranziției depind de raporturile de forțe dintre aceste trei tipuri de personalități "sistemice" (să le numim așa!), și mai ales de acel tip de personalitate sistemică care își va pune pecetea asupra tranziției. După unele opinii, "deoarece în România managementul este asociat cu schimbarea", cultura managerială "presupune considerarea omului pe prim plan, ideile sale fiind o sursă practic inepuizabilă: omul nu trebuie considerat nici mijloc nici scop, ci

agent al inovării performante a acțiunilor sociale" (subl. autorului)⁵.

Tranziția și post-tranziția nu sunt decât un amestec, deseori haotic între valorile, normele, și formele de producție ale vechiului sistem social și valorile, normele și formele de producție ale noului sistem social, care vine să-l înlocuiască pe cel vechi, sistem nou însă insuficient constituit, și conștient de sine, care încă nu și-a format resorturile și mecanismele autoproducerii de sine și nu și-a stabilizat valorile și normele sociale.

În vechiul sistem totalitar, personalitățile conformiste, "omogenizate", insatisfăcute de existența lor, dar adepte conștiințioase ale dezei: n-ai ce face se numărau cu milioanele. Că era conformism social de suprafață este incontestabil, dar efectul său era cu atât mai nociv pentru afirmarea creatoare a omului și pentru modernizarea societății.

Conformismul social formal s-a demonstrat strident atunci când într-o singură zi, pe 22 decembrie, un partid aflat la putere, numărând circa 4 milioane de membri, deși deținea toate pârghiile vieții sociale și materiale, s-a destrămat ca o fantomă – este un fenomen social foarte greu de explicat, chiar dacă de peste 100 ani sociologii au aprofundat teoria formelor fără fond.

Tot în vechiul sistem a existat nucleul personalităților reformiste, care încercau să smulgă sistemul din imobilitate, să-l umanizeze, să-l deschidă spre Est și spre Vest. Erau, de asemenea, reformiști, atât în conducerea partidului și a vechilor cadre comuniste trimise la pensie, cât și în rândurile opoziției tacite (dizidenți). Însuși Ceaușescu, când a luat puterea, în 1965, era privit ca un reformist curajos, pentru ca, în final, el să devină un dictator prin excelență, încarcerarea cea mai rigidă a sistemului. Evident, reformismul în cadrul sistemului totalitar, nu a dat roade care să declanșeze un curent de reforme economice, spirituale, pentru că, prin natura sa, sistemul totalitar nu putea tolera decât conformismul nelimitat, orice altă tendință riscând să-l distrugă.

Personalitățile creatoare de istorie, eroii, care aveau să sfârșească sistemul totalitar, ce părea indestructibil, au cunoscut o lungă gestație în sânul acestui sistem, în măsura în care revolta a fost spontană și violentă. Respectivul personalități care au "criticat" sistemul, expunându-și propria lor viață, nu aveau întotdeauna conștiința că se vor pune într-o asemenea situație și că se va întâmpla așa ceva. În acest caz, asemenea

⁵ Ștefan Buzărnescu, *Bovarismlul instituțional și reforma românească*, în *Starea societății românești după 10 ani de tranziție* (coordonatori: Elena Zamfir, Ile Bădescu, Cătălin Zamfir), p.187.

personalități nu au fost unda de șoc care a ranversat totalitarismul și-a împins societatea românească în apele tulburi ale tranziției și-a debuturilor capitalismului de junglă.

În cadrul tranziției și post-tranziției, regăsim cele trei tipuri fundamentale de personalități sistemice, conformiste, reformiste și creatoare de istorie.

Este adevărat că, numărul personalităților conformiste a scăzut impresionant deoarece, în anomia generală nimeni nu mai știe la cine și la ce să se conformeze, deși milioanele de foști conformiști au nostalgia de a găsi un stăpân și o stabilitate socială care să le asigure tabieturile mic burgheze.

Personalitățile de tip reformist există acum la suprafață, cu statut public, conducând guverne, parlamente, partide, și chiar asociații filantropice; sunt foarte diversificate și toate au acest numitor comun și limită praxiologică de a gândi ce îi caracterizează: toți cred că dacă vor găsi un plan bun de reformă, un plan strălucit gândit, întreaga suflare românească abia așteaptă, cu nerăbdare, să-l aplice.

Cel de al treilea tip de personalități, considerate într-o perspectivă generală ca fiind cele care "taie" nodul gordian, sunt personalitățile care pornind de la natura egoistă a ființei umane (Hobbes) sau de la nevoia concurenței libere și echitabile pe piață (un război al tuturor, contra tuturor, moderat de faimosul "contract social" și de instituțiile represive ale statului) – sau pornind de la esența, considerată liberală, dau viață reală devizei: prin noi înșine.

Sunt personalități care gândesc nu numai prin prisma premiselor exercitate de comunitatea internațională asupra României, ci și din punctul de vedere lăuntric al României, al demnității, convinși că pot să impună într-o anumită măsură, echilibrată, respectul comunității internaționale față de voința poporului român.